

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม เพราะสภาพแวดล้อม และภูมิอากาศเอื้ออำนวย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่กลุ่มไทยลาว จึงได้แสวงหาทางออกด้านเศรษฐกิจด้วยการดำเนินชีวิต แบบพุทธวิธี เบญจขันธ์ชุมชน เพราะพุทธศาสนานำเอาการศึกษามาเป็นสาระในการดำเนินชีวิต ก่อให้เกิดความเข้มแข็งเบิกบาน ผ่อนคลายกาย จิตใจมีความสุข สามารถแก้ปัญหาได้ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง โรงเรียนประถมศึกษาเป็นหน่วยงานสำคัญ ที่จะต้องจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง ปลูกฝังอุดมการณ์ให้ผู้เรียนได้พึ่งพาตนเอง มีความรักในท้องถิ่นตน มีความคิด วิเคราะห์ เลือกสรรภูมิปัญญาผสมผสานกับวิทยาการได้อย่างกลมกลืน ดังนั้น การจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นควรได้รับการส่งเสริมและสนับสนุน เพื่อเหมาะสมกับยุคสมัยที่สภาพเศรษฐกิจถดถอยในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งในบทนี้จะได้นำเสนอสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ ตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

๑. วัตถุประสงค์ของการวิจัย
๒. วิธีดำเนินการวิจัย
๓. สรุปผลการวิจัย
๔. อภิปรายผลการวิจัย
๕. ข้อเสนอแนะแนวทาง

๑. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษา การจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่กลุ่มไทยลาว โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑.๒ เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒. วิธีดำเนินการวิจัย

๒.๑ ระเบียบและวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัย ประเภทการวิจัยเชิงพรรณนา แบบวิจัยเชิงสำรวจ

๒.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ ในพื้นที่กลุ่มไทยลาว จำนวน ๔๒๙ โรงเรียน ผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้บริหารโรงเรียนและครูวิชาการโรงเรียน

กลุ่มตัวอย่างคือโรงเรียนประถมศึกษาในพื้นที่กลุ่มไทยลาว จำนวน ๒๐๓ โรงเรียน ผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้บริหารโรงเรียน จำนวน ๒๐๓ โรงเรียน และเป็นครูวิชาการ ๒๐๓ คน ผู้ตอบแบบสอบถามและแบบทดสอบส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๔๐ วุฒิการศึกษา ระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๙๑.๘๐ อายุราชการ ๒๑ ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๖๐ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษา คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๙๐ ขนาดของโรงเรียน เป็นแบบที่ ๒ (นักเรียนตั้งแต่ ๑๒๑ - ๓๐๐ คน) คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๐๐

๒.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือด้วยตัวเอง โดยผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ และความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความตรงด้านเนื้อหา ด้านโครงสร้าง ด้านรูปแบบเครื่องมือ ด้านภาษา และด้านวัดผล แล้วนำไปทดลองใช้กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐ คน เพื่อตรวจสอบค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงดังนี้

๑) สภาพทั่วไปเกี่ยวกับการจัดการศึกษา เท่ากับ ๐.๘๙

๒) ปัญหาในการจัดการศึกษา เท่ากับ ๐.๘๘

ลักษณะของเครื่องมือแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทคือ แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสอบถาม และแบบทดสอบ ซึ่งประกอบด้วยเครื่องมือ ๓ ฉบับ ดังนี้

ฉบับที่ ๑ เป็นแบบวิเคราะห์เอกสาร เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ในแผนนโยบายและแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และเอกสารต่างๆ ที่เป็นข้อเสนอแนะแนวทางตามความคิดเห็นของนักวิชาการ

ฉบับที่ ๒ เป็นแบบสอบถามสำหรับผู้บริหารโรงเรียนและครูวิชาการโรงเรียน มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ แบบมาตราส่วนประมาณค่า แบบจัดอันดับ และแบบปลายเปิด เกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ฉบับที่ ๓ เป็นแบบทดสอบสำหรับผู้บริหารโรงเรียนและครูวิชาการโรงเรียน มีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบเกี่ยวกับการรับรู้นโยบาย ความตระหนักและความรู้ความเข้าใจในการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน

๒.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผ่านทางสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัด มีเพียงบางส่วนที่เดินทางไปเก็บด้วยตัวเอง โดยส่งแบบทดสอบและ แบบสอบถามทั้งหมด ๔๐๖ ฉบับ ได้รับกลับ ๓๖๗ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๙๐.๐๔ เป็นฉบับที่ สมบูรณ์ทั้งหมด และรวบรวมเอกสารในห้องสมุด

๒.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล แบบทดสอบและแบบสอบถาม

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยไมโครโปรแกรมคอมพิวเตอร์ โดยใช้ โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC+ วิเคราะห์ด้วยตัวเอง ข้อมูลที่ได้จากแบบทดสอบแบบสอบถาม ที่เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่าและการจัดอันดับ ใช้สถิติพื้นฐานในการหาความค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) แบบสอบถามที่เป็นแบบตรวจ สอบรายการ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage)

ส่วนการวิเคราะห์เอกสารยึดหลักความสอดคล้อง ความชัดเจน ความสมบูรณ์ของ เนื้อหาสาระและความเป็นเหตุเป็นผลในเชิงตรรก (logical)

๓. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์เอกสาร และข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสภาพการจัดการศึกษาปัญหา และข้อเสนอแนะแนวทาง การจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษา ศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยสรุปในประเด็นดังนี้คือ สภาพ ปัจจุบันในแผนนโยบาย สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติ สภาพการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัญหาในการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และข้อเสนอแนะแนวทางในการจัดการศึกษา เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังจะได้นำเสนอตามลำดับต่อไป

๓.๑ สภาพปัจจุบันในแผนนโยบาย มีดังนี้

แผนนโยบายการจัดการศึกษาโดยภาพรวมได้ปรับปรุงหรือปฏิรูปหลักสูตร เนื้อหาสาระ ระบบ แบบเรียนให้มีความเหมาะสมกับสภาพและความต้องการท้องถิ่นที่จะเพิ่มพูนทักษะในการ ประกอบอาชีพ โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ในการจัดการเรียนการสอนที่จะให้สถาน ศึกษาเป็นแหล่งวิทยาการและยังได้ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา อีกทั้งยังส่งเสริมทำนุบำรุงศาสนา จารีตประเพณีโดยให้วัดเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาจิตใจ กระบวนการ เพื่อแก้ปัญหาในชุมชนท้องถิ่น อาศัยความร่วมมือแบบพหุภาคี แผนนโยบายการบริหาร มีการ กระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ภูมิภาคสนับสนุนการวิจัยและพัฒนา ส่งเสริมการของเรียนรู้ตลอด ชีวิต และยังได้มีนโยบายที่มอบอำนาจให้ผู้บริหารสถานศึกษามีอำนาจในการนำภูมิปัญญา

ท้องถิ่นมาจัดการศึกษาทั้งทางด้านเนื้อหา รูปแบบและบุคลากร จะเน้นกลุ่มเป้าหมายที่ต้องได้รับการพัฒนาทางสังคมอยู่ที่เยาวชนและประชาชนในชุมชน เกิดองค์การรับผิดชอบทางวัฒนธรรม อีกทั้งยังให้สถาบันฝึกหัดครูรับผิดชอบความรู้ทางด้านวิชาการ สถาบันอุดมศึกษา ผลิตบุคลากรสาขาทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มที่เป็นผู้ดำเนินการคือครูที่ต้องศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจและยังมีบทบาท ในการประสานความรู้ และวิทยาการต่างๆ ผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กลมกลืน รวมทั้งยังมีองค์กรเครือข่ายการพัฒนาที่ต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่มีแผนพัฒนาทางสังคมคือ เน้นการพัฒนาทางด้านวัตถุมากกว่าทางด้านจิตใจ มีการทำลายสภาพแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติเป็นลำดับต่อเนื่องกันมา อีกทั้งยังขาดแคลนทรัพยากรและสภาพคล่องทางการเงิน ยกเว้นการทำลายพืชยืนสถาน พืชยืนวัตถุลดน้อยลง การปลูกฝัง ค่านิยมและการพัฒนามุ่งสู่ฐานเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและการบริการ จึงเป็นเหตุเป็นผลให้บุคคลปรับตัวไม่ทัน

๓.๒ สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติ มีดังนี้

๑) การบริหารและการจัดการให้โรงเรียนจัดทำข้อมูลแสดงภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้โรงเรียนเป็นแหล่งวิทยาการ และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา กระบวนการจัดการศึกษาให้โรงเรียนดำเนินการ คือ (๑)โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของการจัดการศึกษา (๒) ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก (๓) โรงเรียนและชุมชนประสานกระบวนการเรียนรู้เข้าด้วยกัน

๒) แนวปฏิบัติด้านหลักสูตร ได้จัดหลักสูตรเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับหลักสูตรที่ทางกระทรวงศึกษาธิการกำหนด ยังให้มีปราชญ์ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรอีกด้วย ครูต้องศึกษาศาสตร์ชุมชนและหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อกำหนดหลักสูตร

๓) กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จะต้องจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับแผนการผลิตเยาวชน เน้นกระบวนการเรียนรู้ที่ให้นักเรียน คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และมีกระบวนการทำงานเน้นการปฏิบัติจริง โดยยึดนักเรียนเป็นจุดศูนย์กลางในกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

๔) การระดมสรรพกำลังในการจัดการศึกษา ให้คำนึงถึงศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาร่วมในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ประสานกับผู้ปกครอง กรรมการโรงเรียน องค์การต่างๆ เพื่อการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดความรู้และยังได้ช่วยสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ ครุภัณฑ์ งบประมาณ วิทยาการภายนอก ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนยังมีเครือข่ายการเรียนรู้ในแต่ละท้องถิ่น

๓.๓ สภาพการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น มีดังนี้

- ๑) สภาพของเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนการสอน ผลการวิเคราะห์โดยภาพรวม มีการนำเนื้อหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในระดับ “ปานกลาง”
- ๒) เนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนการสอน ด้านความเชื่อ ผลการวิเคราะห์พบว่า โดยภาพรวมและรายข้อมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ยกเว้นเนื้อหาในด้านความเชื่อทางพุทธศาสนา และการนำคุณค่าของความเชื่อระหว่างคนกับธรรมชาติ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “มาก”
- ๓) เนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนการสอนด้านการอยู่ร่วมกัน ผลการวิเคราะห์พบว่า โดยภาพรวมและรายข้อมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ยกเว้นเนื้อหาคุณค่าของคำสอนและขนบธรรมเนียมประเพณี มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “มาก”
- ๔) เนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนการสอนด้านการทำมาหากิน ผลการวิเคราะห์พบว่าโดยภาพรวมและรายข้อมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ยกเว้นการนำเนื้อหาการใช้แหล่งน้ำ และคุณค่าของศาสตร์ท้องถิ่นที่ทำให้ท้องถิ่นเจริญ เพิ่มพูนฐานะทางเศรษฐกิจ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “มาก”
- ๕) วิธีการจัดการเรียนการสอนโดยใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลาง ผลการวิเคราะห์พบว่าโดยภาพรวมและรายข้อ ส่วนใหญ่ได้นิมนต์พระมาเทศนา ๑ - ๒ ครั้งต่อปีคิดเป็นร้อยละ ๕๒.๐๐ เชิญผู้ชำนาญการจากโรงเรียนอื่นมาสอนคิดเป็นร้อยละ ๓๔.๐๐ จ้างวิทยากรภายนอก ไม่ได้ปฏิบัติ คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๘๐ เชิญปราชญ์ท้องถิ่นมาสอนคิดเป็นร้อยละ ๔๔.๔๐
- ๖) วิธีการจัดการเรียนการสอนโดยให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของกระบวนการเรียนรู้ ผลการวิเคราะห์พบว่า โดยภาพรวมและรายข้อส่วนใหญ่ไปศึกษาที่แหล่งชุมชน ๑-๒ ครั้งต่อปีคิดเป็นร้อยละ ๔๒.๒๐ ไปศึกษาความรู้ในวัด ๑ - ๒ ครั้งต่อปีคิดเป็นร้อยละ ๓๗.๑๐ และศึกษาจากแหล่งความรู้กับปราชญ์ท้องถิ่น ไม่ได้ปฏิบัติ คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๔๐
- ๗) วิธีการจัดการเรียนการสอนโดยอาศัยสื่อส่วนกลาง ผลการวิเคราะห์พบว่าโดยภาพรวมและรายข้อ ส่วนใหญ่มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับการปฏิบัติ “บางครั้ง” จากรายการวิทยุ คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๒๐ จากรายการโทรทัศน์ คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๒๐ จากการชมวิดีโอทัศน์ คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๒๐ จากบทเรียนสำเร็จรูปคิดเป็นร้อยละ ๔๕.๐๐ จากวารสาร สื่อสิ่งพิมพ์ คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๑๐

๓.๔ ปัญหาในการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น มีดังนี้

- ๑) ปัญหาในการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผลการวิเคราะห์พบว่า โดยภาพรวมและรายด้านส่วนใหญ่มีปัญหาอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ยกเว้นปัญหาด้านงบประมาณมีปัญหาอยู่ในระดับ “มาก”

๒) ปัญหาในการรับรู้ ความตระหนัก ความรู้ความเข้าใจของบุคลากร ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมและรายข้อ การรับรู้ความตระหนักและความรู้ความเข้าใจมีปัญหายุ่งในระดับ “ปานกลาง” ยกเว้นการรับรู้เรื่องนโยบายและความตระหนักมีปัญหายุ่งในระดับ “มาก”

๓) ปัญหาด้านบุคลากร ผลการวิเคราะห์พบว่า โดยภาพรวมและรายข้อมีปัญหายุ่งในระดับ “ปานกลาง” ยกเว้นการขาดแคลนบุคลากรในห้องถิ่นมีปัญหายุ่งในระดับ “มาก” และผู้บริหารไม่ให้ความสำคัญอยู่ในระดับ “น้อย”

๔) ปัญหาด้านวัสดุ อุปกรณ์ ผลการวิเคราะห์พบว่า โดยภาพรวมและรายข้อมีปัญหายุ่งในระดับ “ปานกลาง” ยกเว้นวัสดุ อุปกรณ์ เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมีปัญหายุ่งในระดับ “มาก”

๕) ปัญหาด้านงบประมาณ ผลการวิเคราะห์พบว่า โดยภาพรวมและรายข้อมีปัญหายุ่งในระดับ “มาก”

๖) ปัญหาด้านการจัดการ ผลการวิเคราะห์พบว่า โดยภาพรวมและรายข้อมีปัญหายุ่งในระดับ “ปานกลาง” ยกเว้นขาดการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานที่อยู่เหนือกว่าโรงเรียน เช่น อำเภอ จังหวัด เป็นต้น มีปัญหายุ่งในระดับ “มาก”

๓.๕ แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ กรณีศึกษากลุ่มไทยลาว ได้จัดอันดับความสำคัญ ๙ รายการ ผลการวิเคราะห์มีดังนี้ คือ

๑) พัฒนาศูนย์การเรียนรู้ให้มีความรู้ความเข้าใจใน เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

๒) สร้างความตระหนักให้แก่บุคลากรในการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามแนวนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการและแนวนโยบายของโรงเรียน

๓) หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ให้สอดคล้องกับชีวิตจริงของผู้เรียน

๔) จัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เพียงพอและแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ

๕) แนวนโยบายของโรงเรียน มีความสอดคล้องกับแนวนโยบายระดับชาติ เพื่อนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดและเป็นที่ต้องการของชุมชนท้องถิ่น

๖) สร้างขวัญและกำลังใจให้กับบุคลากรที่ดำเนินการเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีการวางแผนการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

๗) ลดขั้นตอนการปฏิบัติงานด้านงบประมาณและงบประมาณที่เพียงพอในการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

๘) ระบบการจัดการศึกษาจากส่วนกลางต้องกระจายอำนาจ โดยให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

๙) สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งในโรงเรียน ชุมชนท้องถิ่น และเครือข่ายจากส่วนกลางในกรุงเทพฯ เพื่อการจัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

๓.๖ ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษา ตามความคิดเห็นของนักวิชาการในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๑ - ๒๕๔๐ พอสรุปได้ดังนี้ คือ

๓.๖.๑ ด้านนโยบายของรัฐ ให้ประกาศระบบการศึกษาทั้งหมดคั่นคว้าเรียนรู้และทำนุบำรุงภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการจัดตั้งองค์กรระดับชาติ มีหน้าที่วางแผนและกำหนดทิศทางการศึกษา เพื่อหาแก่นสารประสานกับแนวคิดใหม่ๆ ให้กลมกลืน มีอำนาจในการกำกับดูแลสถาบันการศึกษาและส่งเสริมองค์กรชุมชนในหมู่บ้าน ให้เป็นการศึกษาที่มุ่งแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและจิตสำนึกของคนในสังคม นอกจากนี้รัฐต้องปรับระบบการศึกษาเพื่อการศึกษาที่สร้างหลักฐานของความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง อีกทั้งต้องกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นให้มีอำนาจในการตัดสินใจ ให้ปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและสร้างหลักสูตรรัฐควรจัดงบประมาณอุดหนุนและสนับสนุนการเรียนรู้ ยอมรับความคิดริเริ่มและความต้องการของท้องถิ่น รัฐทำหน้าที่ประเมินผลงานและตรวจสอบความถูกต้อง

๓.๖.๒ ด้านการจัดเครือข่ายของการเรียนรู้ ควรจัดตั้งและพัฒนาองค์กรพื้นฐานระดับชาวบ้าน โยงใยระหว่างชุมชน สถาบันและบุคคล โดยการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งในลักษณะการจัดการศึกษาควรมุ่งเน้นในกระบวนการกลุ่มในการแก้ปัญหา เพื่อให้ชุมชนคิดวิเคราะห์ในการแก้ปัญหาเองได้ อีกทั้งสื่อมวลชนควรตีพิมพ์ในเรื่องของชาวบ้าน การแสวงหาทางออกด้านเศรษฐกิจ

๓.๖.๓ ด้านหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดทำหลักสูตรต้องวิเคราะห์ เนื้อหา กระบวนการ เป้าหมาย ทางเลือกใหม่ให้สอดคล้องกัน โดยระดมทรัพยากรในท้องถิ่นและหน่วยงานต่างๆ ให้มากที่สุด ประสานกับเครือข่ายที่จะเกิดความช่วยเหลือ มีการเชื่อมโยงข้อมูลให้เกิดความต่อเนื่อง และมีผลประโยชน์ต่อท้องถิ่นโดยตรง ควรเป็นหลักสูตรในเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ ทางด้านกระบวนการเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอน ต้องส่งเสริมศักยภาพของปัจเจกชนของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งพาตนเอง เป็นภาระหน้าที่ของสถาบันการศึกษาที่ต้องปลูกฝังอุดมการณ์ การพึ่งพาตนเองให้แก่ผู้เรียนเป็นหลัก เน้นการ

กระทำซ้ำๆ บ่อยๆ และยังให้ชุมชนมีบทบาทในการเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอนให้สอดคล้องกับท้องถิ่นและความต้องการ ที่จะพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ ตามสภาวะธรรมและคุณธรรม ทางด้านการสร้างแผนการเรียนนั้น ได้มุ่งพัฒนาความเป็นเอกัตบุคคล ในลักษณะที่หลากหลาย ส่วนการคัดเลือกสรรภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องมีบุคคลหลายฝ่ายทำการคัดเลือก โดยพิจารณาจากความมีคุณค่ามีประโยชน์ ที่สำคัญที่สุดควรให้บุคคลในท้องถิ่นเป็นคนคัดเลือกและดำเนินการใช้ภูมิปัญญา อีกประการหนึ่ง คือ การสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญานั้นได้มีวิธีการสามอย่างกล่าวคือ ส่วนที่สูญเสียไปก็ควรที่จะรื้อฟื้นคืนมาใหม่ วัฒนธรรมที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ส่วนที่รับมาจากภายนอกต้องได้รับการกกลั่นกรองหรือตรวจสอบแล้ว

๓.๖.๔ ด้านครูและบุคลากรทางการศึกษา คุณลักษณะของครู ปราชญ์ท้องถิ่น หรือองค์กรท้องถิ่นต้องเป็นปัจเจกชน สามารถพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะพิสูจน์ความเชื่อมั่นในตนเอง กำหนดทิศทางในอนาคตได้ อีกทั้งยังมีความสามารถในการประกอบการ แทนการเป็นลูกจ้างได้อีกด้วย วิธีการดำเนินการนั้น ให้พระ ครู วิทยาลัยครูหรือปราชญ์ท้องถิ่นได้ดำเนินการอย่างเป็นพลวัตร โดยมีเครือข่าย ชมรม หรือกลุ่ม มีการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ มีอิสระในการทำงาน ผู้เรียนได้เรียนรู้จากชุมชน ส่วนบทบาทของครูและผู้บริหารโรงเรียนนั้น ต้องศึกษาท้องถิ่น ศาสตร์ชาวบ้าน จัดทำข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น นำข้อมูลที่ได้และจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมาวิเคราะห์ กำหนดนโยบาย จัดลำดับความสำคัญ ระดมความคิดเพื่อประเมินทางเลือก จัดระบบการสื่อสารและเสนอผลงานอย่างภาคภูมิใจ

๓.๖.๕ ด้านการบริหารและการจัดการ มีการ กระจายอำนาจ เน้นการเป็นท้องถิ่นที่เชื่อมโยงในภูมิภาค มีกลไกในการดึงทรัพยากรท้องถิ่น มาจัดการศึกษา วิเคราะห์บทบาทของตนเอง และเป็นแหล่งข่าวสารและข้อมูลในการพัฒนาการศึกษาในทุกรูปแบบ ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับศาสตร์อื่นๆ นำปราชญ์ท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาและมีคำตอบแทน

๔. อภิปรายผล

จากผลการวิเคราะห์เอกสารและข้อมูลการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมินั้น เนื่องจากไม่มีผู้ทำวิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรง ผู้วิจัยจึงได้นำผลการวิจัย ทฤษฎี หลักการ หรือเอกสารทางวิชาการที่ใกล้เคียงมาสนับสนุนผลการวิจัยประกอบกับความเห็นของผู้วิจัย ซึ่งมีประเด็นที่จะอภิปรายผลดังนี้

๔.๑ สภาพปัจจุบันการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

สภาพปัจจุบันในการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอในประเด็นดังต่อไปนี้

- ๑) แนวนโยบายการจัดการศึกษาผลการวิจัยพบว่า ได้ปรับปรุงหลักสูตรและ

เนื้อหาสาระ ระบบ แบบเรียน ให้มีความเหมาะสมกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ที่จะเพิ่มพูนทักษะในการประกอบอาชีพ โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ในการจัดการเรียนการสอน ที่จะให้สถานศึกษาเป็นแหล่งวิทยาการ และยังส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอีกด้วย สอดคล้องกับ ประเวศ วะสี (๒๕๓๔) ที่ให้มีการปรับระบบการศึกษารวมทั้งมหาวิทยาลัยให้เป็นการศึกษาเพื่อสร้างหลักฐานของความเป็นมนุษย์ โดยการศึกษาจะต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างมีบูรณาการ เรียนรู้จากประสบการณ์ และความเป็นจริงจากสังคมไทย การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเข้าไปอยู่ในรากฐานของความเป็นมนุษย์ อีกทั้งยังให้มีการส่งเสริมการสร้างตำราท้องถิ่นมีจำนวนมาก มีคุณภาพที่เหมาะสม และ ชลดา จิตติวัฒนพงศ์ (๒๕๓๗) ที่เสนอให้มีการจัดรายวิชาให้เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรท้องถิ่นโดยหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนการสอนต้องสอดคล้องกับชีวิตจริง จากเหตุผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ระบบการจัดการศึกษา เนื้อหา ตำรา ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ท้องถิ่นและองค์กรท้องถิ่นเป็นร่วมกันจัดทำนั้นสอดคล้องกับการจัดการศึกษาในประเทศออสเตรเลีย (อ้างถึงใน อุทัย บุญประเสริฐ , ๒๕๓๘) ที่เป็นที่ยอมรับของนานาประเทศ โดยแต่ละรัฐแข่งขันกันยกระดับมาตรฐานและคุณภาพได้เต็มที่ในการจัดหลักสูตร การวัดผล การประเมินผลเป็นเอกสิทธิ์ของแต่ละรัฐ และยังเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ส่วนทางด้านกลุ่มเป้าหมายที่จะต้องได้รับการพัฒนา จากผลการวิจัยพบว่า เยาวชน ประชาชน ครูหรือบุคลากรทางการศึกษา และองค์กรที่รับผิดชอบทางวัฒนธรรม ควรจะได้รับการพัฒนา โดยสถาบันการฝึกหัดครูให้ความรู้ทางวิชาการ สถาบันอุดมศึกษาผลิตบุคลากรและส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ครูหรือบุคลากรทางการศึกษาเป็นผู้ดำเนินการที่จะต้องศึกษาให้มีความรู้ มีบทบาทในการประสานความรู้และวิทยาการผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมกับองค์กรเครือข่ายของการพัฒนา เพื่อบังเกิดผลต่อเยาวชน ประชาชน และท้องถิ่น สอดคล้องกับสมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ (๒๕๓๑) ที่เสนอให้มีองค์กรระดับชาติ ทำหน้าที่ในการวางแผนและกำหนดทิศทางการพัฒนาโดยปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งครูต้องจัดการศึกษาที่มีความหมายและช่วยให้เศรษฐกิจของชาวบ้านดีขึ้น เช่นเดียวกับ เอนก นาเคบุตร (๒๕๓๓) ได้กล่าวถึง ผู้ดำเนินการถ่ายทอดภูมิปัญญา จะเป็นครู พระ หรือวิทยาลัยครู ให้มีการถ่ายทอดอย่างเป็นพลวัตร และแนวคิดของ สีลาภรณ์ นาคทรรพ (๒๕๓๘) ที่เสนอให้รัฐมีบทบาทสนับสนุนการเรียนรู้ โดยยอมรับความคิดริเริ่มและความต้องการของชุมชนเป็นหลัก อีกทั้งเสนอให้มีเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน จากผลเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายที่จะได้รับการพัฒนาศักยภาพในการจัดการศึกษา เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรให้มีองค์กรที่รับผิดชอบทางวัฒนธรรม มีการรวมตัวแบบไม่เป็นทางการ (Non-formal) ทำงานอย่างอิสระ เมื่อเสร็จสิ้นจากภารกิจต่างๆ ก็จะกลับเข้าหน่วยงานเดิมซึ่งมิใช่เป็น

ส่วนราชการ องค์การดังกล่าวทำหน้าที่ทำหน้าที่ในการวางแผนการจัดการศึกษา สนับสนุนและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกทั้งต้องส่งเสริมให้ครูหรือบุคลากรทางการศึกษาเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการประสานเชื่อมโยงความรู้และวิทยาการผสมผสานเข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่น รู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาที่จะนำมาถ่ายทอดและวิธีการถ่ายทอด โดยแสวงหาความร่วมมือกับสถาบันราชภัฏหรือสถาบันอุดมศึกษา นอกจากนี้ทางด้านการบริหารหรือการจัดการ สิ่งที่พบคือให้มีการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ภูมิภาค ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต อีกทั้งมอบอำนาจให้ผู้บริหารสถานศึกษามีอำนาจในการนำเนื้อหา รูปแบบ บุคลากรเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการศึกษา จากผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับ Harris, Rosalind Patrice (1990) กล่าวถึงประเด็นที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของกิจกรรมหรือสิ่งอื่นๆ จะต้องมีการควบคุมเล็กน้อย ให้มีอำนาจในการตัดสินใจสูง และมีทรัพยากรเพียงพอจึงประสบผลสำเร็จในโครงการ

๒) แนวทางปฏิบัติการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า ให้โรงเรียนจัดทำข้อมูลแสดงภูมิปัญญาท้องถิ่น สอดคล้องกับ สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ (๒๕๓๑) ที่กล่าวถึง สถาบันการศึกษาต้องปลูกฝังอุดมการณ์ จัดรายการที่เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านทั้งในด้านข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกด้วย โดยครูต้องศึกษาศาสตร์ท้องถิ่นจัดทำหลักสูตรให้สอดคล้องกับแนวทางที่กระทรวงศึกษากำหนด เช่นเดียวกับการจัดการศึกษาในประเทศญี่ปุ่น (อ้างถึงใน ทศนีย์ สงวนสัตย์ ๒๕๓๕) เน้นให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีกระบวนการทำงานด้วยการปฏิบัติจริง ที่ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดกระบวนการเรียนการสอน สอดคล้องกับอุทัย ดุลยเกษม (๒๕๓๔) กล่าวถึง การจัดประสบการณ์ ครูต้องให้ความสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ แนวทางปฏิบัติอีกทางหนึ่งก็คือ การให้โรงเรียนเป็นแหล่งวิทยาการ เป็นศูนย์กลางในการจัดการศึกษา โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนและชุมชนประสานกระบวนการเรียนรู้เข้าด้วยกัน เพื่อแลกเปลี่ยนหรือถ่ายทอดประสบการณ์ ตลอดทั้งให้ชุมชน สนับสนุนด้านวัสดุ ครุภัณฑ์ งบประมาณ วิทยาการ โดยมีเครือข่ายการเรียนรู้ แต่ละท้องถิ่น สอดคล้องกับ ทฤษฎีการจัดการแบบมีส่วนร่วม ของเดมมิง (W. Edward Deming) กล่าวคือ ให้ทุกคนมีส่วนร่วมในความสำเร็จของงานได้แลกเปลี่ยนความรู้ และตรวจสอบการทำงานด้วยตัวเอง ผู้วิจัยเห็นว่า การจัดทำข้อมูลแสดงภูมิปัญญาท้องถิ่น การให้โรงเรียนเป็นแหล่งวิทยาการ เป็นศูนย์กลางการจัดการศึกษา การศึกษาศาสตร์ท้องถิ่น การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เป็นสิ่งที่โรงเรียนทุกโรงเรียนสามารถนำแนวทางเหล่านั้นไปปฏิบัติได้ แต่การจัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นไปตามแนวทางกระทรวงศึกษาธิการกำหนดนั้น ควรให้อิสระแก่โรงเรียนในการจัดทำหลักสูตร เพื่อสนองศักยภาพตามความต้องการที่จะพัฒนาซึ่งความเห็นนั้น สอดคล้องกับ สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ (๒๕๓๔) กล่าวถึงรัฐควรให้ปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนหลักสูตรบางส่วน ในระดับท้องถิ่น สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาและคุณค่าที่ฝังามสู่ชุมชนอย่างสอดคล้องในแต่ละพื้นที่ มิใช่ทุกสิ่งทุกอย่าง

มาจากส่วนกลางหมด แต่ทั้งนี้หลักสูตรเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ต้องไม่ขัดต่อวัฒนธรรมอันดีงามของคนโดยรวม อันเป็นส่วนใหญ่ของคนทั้งประเทศ

๓) เนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนการสอน จากผลการวิจัย โรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ เขตพื้นที่กลุ่มไทยลาว จะได้นำเสนอในสามประเด็น คือ ประเด็นแรก เนื้อหาที่นำมาจัดการเรียนการสอนด้านความเชื่อ พบว่า โดยภาพรวมและรายข้อมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นการนำเนื้อหาภูมิปัญญาด้านความเชื่อทางพุทธศาสนา และคุณค่าของความเชื่อระหว่างคนกับธรรมชาติ มาจัดการเรียนการสอนมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดของ อภิชาติ ทองอยู่ (๒๕๒๘) ที่กล่าวถึง ภูมิปัญญาชาวบ้านได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ที่ผูกติดตัวเองกับธรรมชาติอย่างมีเอกภาพแน่นแฟ้น ตั้งแต่การดำรงชีพไปจนถึงการให้คุณค่าแก่มนุษย์ และการปฏิบัติตัวในชีวิตประจำวันกับพุทธศาสนา เพราะศาสนาเข้าไปผสมผสานกลม กลืนกับชีวิตของชาวบ้านมาช้านาน จนแนบเนียนเป็นเสี้ยวส่วนเดียวกันโดยปริยาย ผังอยู่ในภูมิปัญญาและวิถีชีวิต และการดำรงอยู่ของปัจเจกชนชาวบ้านกับสังคมของหมู่บ้านค่อนข้างมีพื้นฐานในการเคารพคุณค่าของคนกับสิ่งแวดล้อมเกือบเสมอกัน ผู้วิจัยเห็นว่า การทำลายสภาพแวดล้อม การมีสิ่งเสียดสีในชุมชนและโรงเรียนเกิดมาจาก กระบวนการของแรงกดดันระบบใหม่ที่ไหลบ่าจากภายนอกเข้าสู่หมู่บ้าน เช่น ระบบเศรษฐกิจ การปกครอง เป็นต้น แนวทางหนึ่งซึ่งครูผู้มีหน้าที่ในการจัดการศึกษา จึงต้องนำความเชื่อทางพุทธศาสนาและคุณค่าของความเชื่อ ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมมาจัดการเรียนการสอนในระดับมาก เพื่อสกัดกั้นกระบวนการของแรงกดดันสมัยใหม่ดังกล่าว ความเห็นนี้สอดคล้องกับ สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ (๒๕๓๑) เกี่ยวกับการสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญา ในส่วนที่สูญเสียไปต้องรื้อฟื้นคืนใหม่ เช่น ความสมดุลทางธรรมชาติ การทำลายสภาพจิตใจ เกิดทางเลือกใหม่โดยใช้พุทธเกษตรกรรมเบญจขันธ์ชุมชน

ประเด็นที่สอง เนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน พบว่า โดยภาพรวมและรายข้อมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นเนื้อหาคุณค่าของคำสอนและเนื้อหาขนบธรรมเนียมประเพณี มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยดังกล่าวได้สนองต่อเจตนารมณ์ของแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๓๕ ที่ให้มีการจัดเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอน โดยเน้นการฝึกปฏิบัติหรือการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้นักเรียนมีคุณธรรม มีเจตคติและพฤติกรรมที่เหมาะสมทั้งทางสังคมและวัฒนธรรม ผู้วิจัยเห็นว่า การที่ได้นำเนื้อหาคุณค่าของคำสอนและขนบธรรมเนียมประเพณีมาปฏิบัติกันมาก เพราะผู้ที่มีหน้าที่จัดการศึกษาส่วนใหญ่ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานเป็นอย่างดี มีความสามารถในการเลือกสรร ผสมผสานเนื้อหาสาระในการฝึกปฏิบัติ ที่ต้องการเน้นให้นักเรียนเห็นคุณค่าและความสำคัญ อันจะก่อให้เกิดผลดีแก่ผู้เรียนในการปลูกฝังนิสัยและเจตคติที่ดี ความเห็นดังกล่าวได้สอดคล้องกับ สุนน อมรวิวัฒน์ และคณะ (๒๕๓๔) เกี่ยวกับแนวคิดที่มีคุณค่าในปัจจุบัน เป็นการผสมผสานเนื้อหาสาระ การฝึกปฏิบัติ และวัฒนธรรม คุณธรรมในการสอนวิชาต่างๆ ที่เน้นให้เห็น

ความสำคัญและเห็นคุณค่าของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและประเพณีพิธีกรรมในท้องถิ่น เพื่อเชื่อมโยงสัมพันธ์ ระหว่างวิชาการ วิชาชีพและศีลธรรมจรรยา อีกทั้งให้ความสำคัญของวิชาชีพครู การพัฒนาสมรรถภาพและบทบาทองค์กรวิชาชีพครู

ประเด็นสุดท้าย เนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทำมาหากิน พบว่าโดยภาพรวมและรายข้อ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นการนำเนื้อหาการใช้แหล่งน้ำ และคุณค่าของศาสตร์ท้องถิ่นที่ทำให้เจริญ เพิ่มพูนฐานะทางเศรษฐกิจ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ผู้วิจัยเห็นว่า การนำเรื่องการใช้แหล่งน้ำมาจัดการเรียนการสอนเป็นส่วนใหญ่เนื่องมาจาก พื้นที่กลุ่มไทยลวามีอาชีพทำการกสิกรรม ปลูกข้าวเพื่อเป็นอาหารหลักต้องอาศัยน้ำเป็นหลักสำคัญ ในการประกอบอาชีพนั้น ความเห็นสอดคล้องกับ ชเรศ ศรีสถิตย์ และธำรง เปรมปรีดิ์ (๒๕๓๔) ที่กล่าวถึงภูมิปัญญาที่ใช้ในการพัฒนาแหล่งน้ำว่า ข้าวเป็นอาหารหลักของคนไทยต้องรู้จักการทำเขื่อน ทำฝายเพื่อทดน้ำเข้านา นอกจากนี้ยังใช้ภูมิปัญญามองกันน้ำท่วมการต่อสู้ภัยแล้ง เพื่อปรับตัวให้เข้าธรรมชาติและดัดแปลงธรรมชาติให้เหมาะสมกัน ส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับคุณค่าของศาสตร์ท้องถิ่นที่ทำให้ท้องถิ่นเจริญ เพิ่มพูนฐานะทางเศรษฐกิจ ก็คือ การรู้จักใช้วิถีชีวิตของความเป็นอยู่ รู้จักหลักผันน้ำเข้านาโดยใช้วัสดุที่เป็นไม้ไผ่ การใช้ไม้ไผ่สานเป็นเครื่องสีข้าว การใช้ครกกระเดื่องตำข้าว การกรองน้ำในหลุมข้างลำน้ำเพื่อปราศจากตะกอนก่อนนำไปใช้ในครัวเรือน ซึ่งล้วนแต่เป็นภูมิปัญญาที่เลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ผู้วิจัยเห็นว่า การใช้ชีวิตความเป็นอยู่อย่างสมถะ ปลูกเองกินเอง ทำเองใช้เอง ช่วยประหยัดทรัพยากรสินมิได้ซื้อหา เป็นหลักสำคัญที่จะนำเนื้อหาเหล่านั้นมาจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพึ่งตนเองได้ อีกทั้งยังให้ผู้เรียนมีพลังกำลังเข้มแข็งที่เกิดจากการปฏิบัติ มุ่งให้มีความคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ สิ่งที่ได้จากการกระทำ เป็นคนดีมีคุณธรรมในการเห็นคุณค่าของศาสตร์ท้องถิ่น ความเห็นดังกล่าวสอดคล้องกับ บุรชัย ศิริมหาสาคร (๒๕๔๐) เกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์ที่มุ่งให้นักเรียนมีความฉลาด ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง มีมนุษยธรรม เอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ บทบาทของครูผู้สอนต้องหาความรู้ ทำให้นักเรียนรู้จักคิดวิเคราะห์ จนเกิดความคิดรวบยอดเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพในยุคปัจจุบัน

๔) วิธีการจัดการเรียนการสอน เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยพบว่า การให้โรงเรียนเป็นจุดศูนย์กลางของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนใหญ่จะนิมนต์พระมาเทศนาที่โรงเรียนมีการปฏิบัติ ๑ - ๒ ครั้งต่อปี ส่วนการเชิญผู้ชำนาญการจากภายนอก การจ้างวิทยากรภายนอก การเชิญปราชญ์ท้องถิ่นมาสอนไม่ได้ปฏิบัตินั้น ผู้วิจัยเห็นว่า พื้นที่กลุ่มไทยลवानับถือส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านพุทธวิธีเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยขัดเกลา และมีความเชื่อว่าศาสนาเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ จะช่วยเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดภูมิปัญญาด้านอื่นๆ เช่นเดียวกับ หรน หมดลี (อ้างถึงใน ระนิต ณ พัทลุง) ที่ยึดมั่นในคำสอนของศาสนาอิสลาม ทำให้เกิดแนวคิดการเกษตรแบบพึ่งตนเอง โดยคำนึงถึงหลักเกษตร ๔ ธาตุ ดังนั้นการนำพระมา

เทศนาจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยขัดเกลาให้นักเรียนเกิดภูมิปัญญา ส่วนการเชิญผู้ชำนาญการ การจ้างวิทยากรภายนอก การเชิญปราชญ์ท้องถิ่น ไม่ได้ปฏิบัตินั้น อาจจะไม่สะดวก ในเรื่องของระเบียบ ขั้นตอนมากมาย ภารกิจต่างๆ ของครูมีมาก อีกทั้งยังขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานที่อยู่เหนือกว่าโรงเรียน ผลดังกล่าวสอดคล้องกับผลการวิจัยของ รัตนะ บัวสนธิ์ (๒๕๓๕) ที่พบว่า นโยบายระดับเหนือกว่าโรงเรียน มีผลทางอ้อมต่อการพิจารณาความดีความชอบ ดังนั้นจึงส่งผลให้โรงเรียนปฏิบัติตามเพื่อตอบสนองนโยบายนั้น จึงไม่มีเวลาทุ่มเทงานวิชาการเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเท่าที่ควร

การให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการจัดการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่ได้ไปศึกษาที่แหล่งความรู้ในวัดและชุมชน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ ๑ - ๒ ครั้งต่อปี ส่วนการไปศึกษาแหล่งความรู้กับปราชญ์ท้องถิ่น ส่วนใหญ่ไม่ได้ปฏิบัติ ผู้วิจัยเห็นว่า การไปศึกษาแหล่งความรู้ในวัดและชุมชน เพราะกิจกรรมบางส่วนเกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพุทธศาสนา และชุมชนจึงได้มีการจัดการศึกษา ส่วนการจัดการศึกษาที่ต้องไปศึกษาแหล่งความรู้กับปราชญ์ท้องถิ่น ไม่ได้ปฏิบัติ เพราะเป็นการจัดการศึกษาแบบรวมศูนย์อำนาจ ทุกสิ่งทุกอย่างต้องมาจากส่วนกลาง ระเบียบกฎหมายไม่เอื้ออำนวยต่อการไปศึกษานอกสถานที่ ผู้ที่มีหน้าที่จัดการศึกษา ขาดความตระหนักยังยึดกับระเบียบกฎหมายขาดการรับรู้เกี่ยวกับนโยบาย ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยครั้งนี้ ที่มีปัญหาเกี่ยวกับบุคลากร เป็นปัญหาในการรับรู้เรื่องนโยบาย การตระหนักถึงความสำคัญของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และขาดแคลนปราชญ์ท้องถิ่น

วิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดที่อาศัยสื่อต่างๆ จากส่วนกลางนำมาจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวมมีระดับการปฏิบัติเป็นบางครั้ง ได้นำรายการจากวิทยุ โทรทัศน์ วิดีทัศน์ บทเรียนสำเร็จรูป วารสารหรือสื่อสิ่งพิมพ์อื่นๆ มาถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน แสดงให้เห็นว่า ผู้มีหน้าที่จัดการศึกษา ยังให้ความสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่บ้าง มีความสัมพันธ์กับการสอบถามถึงปัญหาในการวิจัยครั้งนี้ เกี่ยวกับปัญหาการให้ความสำคัญจากผู้บริหารโรงเรียนมีปัญหายุ่งยากในระดับน้อย หากจะนำสื่อต่างมาจัดการศึกษาได้อย่างคล่องตัวและมีประสิทธิภาพนั้น นางลักษณ์ พหลเวชช์ และคณะ (๒๕๓๗) ได้เสนอแนวทางคือ ให้รัฐออกกฎหมายตั้งสถาบันเป็นหน่วยงานอิสระ ไม่ใช่เป็นส่วนราชการ แต่ใช้เงินของรัฐบาล มีคณะบุคคลร่วมกันปฏิบัติงานที่มีความคล่องตัวในการบริหาร รับผิดชอบในการคิด Software ที่จะนำไปสู่ทุกหมู่บ้านในชุมชน และเปิดโอกาสให้เอกชนมีส่วนร่วม ในการผลิตอุปกรณ์ เครื่องมือ หนังสือให้มากขึ้น

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง มีความสามารถในการเชื่อมประสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาการได้อย่างกลมกลืน ผู้วิจัยเห็นว่า วิธีการที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญาได้ผลดีอีกอย่างหนึ่งก็คือ การจัดเด็กที่มีความสามารถประเภทเดียวกันเรียนร่วมกัน อาจจะเป็นโรงเรียนพิเศษเฉพาะกลุ่ม มีหลักสูตรและได้เรียนตามความสามารถของตน โดยไม่จำกัดอายุของผู้เรียน หรืออาจจะพัฒนาหลักสูตรเกี่ยวกับ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น สอนเสริม เพิ่มเติมในวิชาเรียนตามปกติก็ได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เกรียงศักดิ์ สังข์ชัย (๒๕๓๗) เกี่ยวกับการพัฒนาภูมิปัญญาตามศักยภาพของนักเรียนให้ถึงขีด สูงสุด สิ่งสำคัญที่พึงระลึกเสมอว่า ความรู้ที่นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้เองจากบ้านและชุมชน ความรู้ประเภทใดที่โรงเรียนจะต้องนำมาจัดการเรียนการสอน เพื่อมิให้เกิดการสอนซ้ำ ซึ่งสอดคล้องกับ พัทยา สายหู (๒๕๓๘) เพราะนักเรียนจะรับรู้เรื่องต่างๆ ที่สอดคล้องกับขั้นตอนของ ชีวิตตามหน้าที่การงานในแต่ละวัน แต่ละเพศ ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย การเรียนที่ดีที่สุด คือ การ เรียนตามกระบวนการธรรมชาติของชีวิต สิ่งใดที่สร้างความสนใจและเป็นประโยชน์มากที่สุด โรงเรียนก็ควรนำมาจัดการเรียนการสอน สิ่งที่เป็นหลักประกันคุณภาพทางการศึกษา เพื่อให้ผู้ เรียนเกิดความมั่นใจ มีความภาคภูมิใจ และได้ประโยชน์นั้น ผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาจะต้อง วิเคราะห์ การบริหารหรือการเป็นผู้นำ หลักสูตร การฝึกอบรม การสื่อสารสัมพันธ์ และความร่วม มีระหว่างบ้านกับโรงเรียน ในหน่วยงานของตนเองว่ามีการพัฒนามากน้อยเพียงใด สิ่งที่ต้อง ปรับปรุงแก้ไข สิ่งใดควรกระทำต่อ สิ่งใดควรจะยกเลิก เพื่อให้หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ดูแล การศึกษา ทำการตรวจสอบเพื่อวัดคุณภาพและเสนอแนะต่อไป

๔.๓ ปัญหาการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปัญหาการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัด สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ พื้นที่กลุ่มไทยลาว โดยภาพรวมและรายด้าน พบว่า มี ปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นด้านงบประมาณมีปัญหาอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาโดย ภาพรวมและรายข้อแยกเป็นประเด็นที่จะนำเสนอ ดังนี้ คือ

๑) ด้านงบประมาณ พบว่า ขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณที่จะนำมาเพื่อ ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น มีขั้นตอนของงบประมาณเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมากเกินไป และ งบประมาณที่จัดสรรเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมีน้อยไม่เพียงพอ ผู้วิจัยเห็นว่า องค์การทางการ ศึกษา มีการจัดองค์กรในฐานะเป็นระบบ อันประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิตและ ผลย้อนกลับ จึงมีรูปแบบการควบคุมระบบการศึกษา โดยใช้รูปแบบการควบคุมด้านปริมาณ ยึด จำนวนนักเรียน กิจกรรม หรือโครงการ ซึ่งการจัดสรรงบประมาณดังกล่าวไม่สอดคล้องกับ บาง พื้นที่ตามความต้องการหรือความจำเป็นต่อการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบกับการควบคุมค่าใช้จ่าย ใช้วิธีการแบบแผนงาน (PPBS) ผู้มีหน้าที่ทำแผนขอตั้งงบ งบประมาณ คือ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด จึงมีความสอดคล้องกับความต้องการของ โรงเรียนน้อย ความเห็นดังกล่าวสอดคล้องกับ ข้อเสนอแนะแนวทางของสุเวช พลพิลา (๒๕๓๘) โดยเสนอให้ควรจัดทำงานงบประมาณแบบ Block grant เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดทำงาน งบประมาณของสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอในจังหวัดขอนแก่น ดังนั้นแนวทางหนึ่งที่จะ พัฒนาการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ คือ การจัดสรรงบประมาณแบบ Block grant

โดยจัดสรรเงินให้สถาบันการศึกษามีอิสระในการบริหารงบประมาณด้านวิชาการ หรือจัดสรรงบประมาณแบบ Lump Sum Money (ให้เงินก่อนมาบริหารงบประมาณเอง) มีมาตรฐานการดำเนินงานเพื่อให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับ อังกุล สมคณีย์ (๒๕๓๕) ที่พบว่า งบประมาณที่สนับสนุนเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตรภูมิปัญญาชาวบ้านไม่เพียงพอ และไม่เคยได้รับความสนใจจากผู้ที่เกี่ยวข้อง

๒) ด้านบุคลากร พบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้น การรับรู้เรื่องนโยบาย ขาดความตระหนัก และขาดแคลนบุคลากรที่จะมาถ่ายทอดภูมิปัญญา มีปัญหาอยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยสอดคล้องกับอังกุล สมคณีย์ (๒๕๓๕) เกี่ยวกับการขาดแคลนบุคลากรที่จะมาถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะไม่มีเวลาที่จะเสียสละมาถ่ายทอดความรู้ และบุคลากรที่จะมาถ่ายทอดยังขาดทักษะในการถ่ายทอดความรู้อีกด้วย

๓) ด้านวัสดุอุปกรณ์ พบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ ที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น สอดคล้องกับ อังกุล สมคณีย์ (๒๕๓๕) ที่พบว่า ปัญหาส่วนใหญ่ไม่ได้รับการสนับสนุนทางด้านวัสดุอุปกรณ์และไม่มีวิทยากรที่จะให้ความรู้ในเรื่องที่ต้องการ จึงไม่สามารถหาวัสดุได้ทัน

๔) ด้านการจัดการ พบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้น ขาดการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานที่อยู่เหนือกว่าโรงเรียน ในระดับอำเภอหรือจังหวัด มีปัญหาอยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยสอดคล้องกับอังกุล สมคณีย์ (๒๕๓๕) พบว่า ไม่ได้รับการสนับสนุนและไม่ได้รับการนิเทศจากผู้ที่เกี่ยวข้อง และรัตนะ บัวสนธิ์ (๒๕๓๕) พบว่า นโยบายของหน่วยงานบังคับบัญชาระดับเหนือกว่าโรงเรียน มีผลทำให้ผู้บริหารและครูผู้สอนไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควรและไม่แน่ใจกับการจัดการศึกษาดังกล่าว ทั้งที่แผนการศึกษาแห่งชาติและหลักสูตรเปิดโอกาสให้โรงเรียนดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ การที่ไม่ได้รับความสนใจจากหน่วยงานที่อยู่เหนือกว่าโรงเรียน จึงทำให้เกิดการขาดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน

๓.๔ ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากผลการวิจัย ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ ใน ๔ รายการ โดยเรียงตามลำดับความสำคัญ พบว่า

๑) ควรพัฒนาความรู้ความเข้าใจในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ครูและผู้บริหารโรงเรียนต้องศึกษา ศาสตร์ท้องถิ่นหรือศาสตร์ชาวบ้าน อีกทั้งมีความสามารถในการถ่ายทอดที่จะเป็นผู้ส่งผ่านข้อมูล จากผลดังกล่าว ที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาบุคลากรเป็นอันดับแรก สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๔๔) ที่มีจุดเน้นที่จะให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และผลการวิจัยตรงกับแนวความคิด

ของ อุทัย ดุลยเกษม (๒๕๓๔) เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาครู โดยการปฏิรูปการฝึกหัดครูอย่างจริงจัง และมีกรอบมคอ.ประจำการที่เน้นวิธีวิทยา (methodology) เพื่อสร้างความรู้ใหม่ๆ ได้ทันต่อเหตุการณ์ มีความเข้าใจที่จะให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการรับรู้ การตัดสินใจและการแก้ปัญหาในการจัดการศึกษา

๒) ควรสร้างความตระหนักให้กับบุคลากร ในการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามแนวนโยบายของกระทรวงและแนวนโยบายของโรงเรียน นักวิชาการยังเสนอแนะอีกว่า ครูหรือบุคลากรทางการศึกษา ควรพัฒนาภูมิปัญญาที่จะพิสูจน์ความเชื่อมั่นในตนเองและกำหนดทิศทางในอนาคตได้ ผู้วิจัยเห็นว่า กลไกที่จะสร้างความตระหนักให้ความสำคัญด้านนโยบายได้ คือ การบริหารหรือการจัดการศึกษาตามวัตถุประสงค์ (MBO) มาควบคุมและตรวจสอบ การปฏิบัติงานให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ให้ความสำคัญแก่ผู้ปฏิบัติในทุกระดับ ทุกคนทำงานด้วยความเต็มใจ มีผลงานตามที่กำหนดไว้และประสบผลเร็วกว่าที่คาดหวัง ผลการวิจัยสอดคล้องกับอรุณศรี อนุตรศิริชัย(๒๕๓๔) กล่าวถึงการจัดการศึกษาจะทำให้สัมฤทธิ์ผลได้นั้น สิ่งที่จะทำให้ผู้บริหารเกิดแนวคิด ต้องอาศัยข้อมูลจาก จุดมุ่งหมาย และความสำคัญของการจัดการศึกษา นโยบายการจัดการศึกษา กิจกรรมการจัดการศึกษา การเปรียบเทียบการจัดการศึกษา ที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตลอดจนส่งเสริมพัฒนาการศึกษาให้ต่อเนื่อง ข้อมูลดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดแนวทางการจัดการศึกษา

๓) ควรจัดทำหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ให้สอดคล้องกับชีวิตจริงของผู้เรียน โดยหลักสูตรต้องผ่านการวิเคราะห์ด้านเนื้อหา กระบวนการ เป้าหมาย และทางเลือกใหม่ให้สอดคล้องกัน อาศัยการระดมทรัพยากรในท้องถิ่น และหน่วยงานต่างๆ ให้มากที่สุด ตลอดจนประสานกับเครือข่ายที่ก่อให้เกิดความช่วยเหลือเชื่อมโยงข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ลักษณะของหลักสูตรเป็นหลักสูตรเชิงรุกมากกว่าเชิงรับและมีผลประโยชน์ต่อท้องถิ่นโดยตรง ผลการวิจัยสอดคล้องกับ แนวทางทางของแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๓๕ ในการจัดทำหลักสูตรมีเนื้อหาสาระที่เป็นพื้นฐานต่อการพัฒนาบุคคล ได้นำความรู้ที่ได้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น วัด หอสมุด พิพิธภัณฑ์ สื่อมวลชน มาประกอบการจัดเนื้อหาสาระ โดยการส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นได้คัดเลือกสรรภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิทยาการด้านอื่นๆ ตามความต้องการ สอดคล้องกับสภาพ ปัญหาของท้องถิ่นอีกด้วย ส่วนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ควรส่งเสริมศักยภาพของปัจเจกชนชุมชนท้องถิ่น ปลุกฝังอุดมการณ์ เน้นการพึ่งพาตนเองให้แก่ผู้เรียนกระทำซ้ำๆ บ่อยๆ เลือกสรรภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอนที่สอดคล้องกับท้องถิ่น ตามสภาวะธรรมและคุณธรรม โดยจัดให้มีแผนการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาความเป็นเอกลักษณ์ที่หลากหลาย สามารถสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาจากส่วนที่สูญหายไปก็ควรรื้อฟื้นคืนมาใหม่ วัฒนธรรมที่พึ่งพาอาศัยกันก็ควรคงไว้ ส่วนที่รับมาจากภายนอกควรต้องคัดสรร ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ กลั่นกรองหรือตรวจสอบก่อนนำมาสอน สอดคล้องกับ อุทัย ดุลยเกษม (๒๕๓๔) ในการจัดการ

เรียนการสอนต้องมี การปรับวิธีสอนและการจัดประสบการณ์ให้กับผู้เรียน ไปในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้

๔) ควรจัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เรื่องเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เพียงพอ และแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ผู้วิจัยเห็นว่า ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การจัดการศึกษา เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นประสบผลสำเร็จ คือวัสดุอุปกรณ์ รวมทั้งสื่อมวลชนทุกแขนง เช่น รายการภูมิปัญญาไท ของช่อง ๙ อสมท. วารสารเทคโนโลยีชาวบ้าน เป็นต้น ควรจัดรายการตรงกับวัน เวลาที่เรียนหนังสือของเด็กส่วนมาก และในวันเสาร์ อาทิตย์เพื่อนำความรู้ดังกล่าวถ่ายทอดสู่เด็กนักเรียนด้วย หรือวารสารดังกล่าวควรมีในห้องสมุด โรงเรียนหรือมุมหนังสือ ทำให้ได้รับภูมิปัญญาหรือเลือกที่รับภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับความต้องการของบุคคลหรือท้องถิ่น ผู้เรียนได้ซึมซับและพัฒนาตนเอง สนองต่อเจตนารมณ์ของแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๓๕ กล่าวคือ ผู้เรียนเรียนได้ทั้งในระบบโรงเรียน นอกกระบวน โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่จะพัฒนาและส่งเสริมความร่วมมือประสานแหล่งความรู้ต่าง ๆ ที่จะส่งเสริมและถ่ายทอดและกระจายข่าวไปสู่สาธารณชนอย่างกว้างขวาง ที่จะพัฒนาแหล่งความรู้ของชุมชนด้วยวิธีการและรูปแบบต่างๆ

๕) ควรให้แนวนโยบายของโรงเรียนมีความสอดคล้องกับแนวนโยบายระดับชาติเพื่อนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดและเป็นที่ต้องการของชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้ นโยบายของ รัฐต้องประกาศระบบการศึกษาทั้งหมดเรียนรู้และทำนุบำรุงภูมิปัญญา โดยจัดตั้งองค์กรระดับชาติมีหน้าที่วางแผนและกำหนดทิศทางการศึกษาเพื่อหาแก่นสาร ประสานกับความคิดใหม่ๆ ให้กลมกลืนกันมีอำนาจในการกำกับดูแลสถานศึกษาและส่งเสริมองค์กรชุมชนในหมู่บ้าน อีกทั้ง ปรับระบบการศึกษา เพื่อเป็นการศึกษาที่สร้างหลักฐานของความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง ผู้วิจัยเห็นว่า โรงเรียนประถมศึกษาเป็นสถาบัน (institutional) ทางการศึกษาอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ ดังนั้นนโยบายจะต้องมีความสอดคล้องกับนโยบายระดับชาติ สอดคล้องกับแนวความคิด วิโรจน์ สารวัตนะ (๒๕๓๔) กล่าวถึง การกำหนดนโยบายเป็นกิจกรรมของสถาบันของรัฐ เช่น รัฐบาล กระทรวง ศาล เทศบาล เป็นต้น นโยบายที่กำหนดออกมามีความชอบธรรมและมีเหตุผลบังคับใช้ตามกฎหมาย

๖) ควรสร้างขวัญและกำลังใจให้กับบุคลากรที่ดำเนินงานด้านการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นและมีการวางแผนการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยเห็นว่า การที่ให้ความสำคัญในการสร้างขวัญและกำลังใจ เป็นจุดที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของการจัดการศึกษา ต้องอาศัยหลักจิตวิทยา ก่อให้เกิดความคิดเห็นร่วมกันทำให้การดำเนินงานไปสู่เป้าหมายร่วมกัน ความเห็นดังกล่าวสอดคล้องกับ เอลตัน เมโย (Elton Mayo) ที่ให้คนเป็นตัวแปรสำคัญต่อประสิทธิภาพขององค์กร ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ ๕ ประการ คือ ขวัญ ความปรารถนา ความตระหนักในตนเอง ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันและมีส่วนร่วมในการทำงาน ผลวิจัยสอดคล้องกับ รัตนะ บัวสนธิ (๒๕๓๕) กล่าวถึง ความดีความชอบมีผลต่อการปฏิบัติงานด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และ

Hackler Jim (1992) กล่าวถึง ความคลั่งของผู้ที่มีหน้าที่ช่วยเหลือกลุ่มที่ล้าหลัง ในระบบความยุติธรรม คือ มีเงินเดือนที่เหมาะสม สิ่งแวดล้อมที่ดี คุณลักษณะของนักกฎหมาย ผู้ตัดสิน นักสังคมสงเคราะห์ และที่ปรึกษาที่ดี จึงเป็นจุดดึงดูดความสนใจที่อยากจะทำงานในสถานที่นั้นมากกว่าที่อื่นๆ

๗) ควรลดขั้นตอนด้านงบประมาณ มีงบประมาณที่เพียงพอ ในการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยรัฐควรจัดงบประมาณอุดหนุนและสนับสนุนการเรียนรู้ ผู้วิจัยเห็นว่า การลดขั้นตอนด้านงบประมาณเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการจัดสรรงบประมาณแบบ Block grant เพื่อให้มีอิสระในการดำเนินงานด้านวิชาการ ความเห็นดังกล่าวสอดคล้องกับ สุเวช พลพิลา (๒๕๓๔) ที่เสนอแนะให้มีการจัดสรรงบประมาณแบบ Block grant ในสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ เพื่อให้มีอิสระในการทำงาน

๘) ควรกระจายอำนาจระบบการจัดการศึกษาที่มาจากส่วนกลางโดยให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกทั้งยังให้ชุมชนท้องถิ่นมีอำนาจการตัดสินใจ มอบอำนาจให้ผู้บริหารสถานศึกษามีอำนาจในการจัดการศึกษาทั้งในรูปแบบ บุคลากรและหลักสูตร ทั้งนี้ชุมชนท้องถิ่นหรือปราชญ์ท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมในด้านหลักสูตรและการจัดการศึกษา ซึ่งรัฐต้องมีการประกันคุณภาพการศึกษาระดับพื้นฐานของหลักสูตร ให้การศึกษาเท่าเทียมกันแก่เด็กทุกคน ผลการวิจัยสอดคล้องกับ แสง ปิ่นมณี (๒๕๓๕) กล่าวถึงแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงการบริหารแบบรวมศูนย์อำนาจ ไปเป็นรูปแบบการกระจายอำนาจแบบมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Participation at grassroots level) เนื่องจากแรงผลักดันจากโลกภายนอก นโยบายการกระจายอำนาจและแนวทางการจัดการศึกษาของประเทศในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๓๕ อีกด้วย

๙) ควรสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในโรงเรียน ในชุมชนท้องถิ่นและเครือข่ายจากส่วนกลาง เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยจัดตั้งหรือพัฒนาองค์กรพื้นฐานของชาวบ้าน โยงใยระหว่างชุมชน ได้คิดวิเคราะห์ แก้ปัญหาเองได้ อีกทั้งสื่อมวลชนควรตีพิมพ์ในเรื่องของชาวบ้านเพื่อหาทางออกทางด้านเศรษฐกิจ สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๓๕ ทั้งส่งเสริมให้มีการจัดการเรียนการสอน ทั้งในรูปแบบการศึกษาในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยคำนึงถึงสภาพและความพร้อมของผู้เรียน

๕. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอโดยอาศัยข้อที่ค้นพบในการวิจัยเป็นหลักและสิ่งที่เป็นประโยชน์เอื้ออำนวยต่อการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอด เพื่อให้แพร่หลายและประสบผลสำเร็จด้วยดี ซึ่งผู้ที่มีหน้าที่จัดการศึกษาหรือหน่วยงานทางการศึกษาควรพึงปฏิบัติ มีดังนี้

๕.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป มีดังนี้

- ๑) ควรประกาศระบบการศึกษาทั้งหมดเป็นการเรียนรู้และทำนุบำรุง ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ๒) ควรกระจายอำนาจจากรวมศูนย์อำนาจไปเป็นแบบการมีส่วนร่วม โดยตรงทั้งด้านการวางแผนและการตัดสินใจ
- ๓) ควรจัดตั้งองค์กรระดับชาติ ดำเนินงานด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น มีหน้าที่ในการวางแผนและกำหนดทิศทางหาแก่นสาร เพื่อเป็นการศึกษาของความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง และมีหน้าที่กำกับดูแลสถาบันการศึกษาและองค์กรชุมชนท้องถิ่น
- ๔) ควรออกกฎหมายการจัดตั้งสถาบันผลิต Software เพื่อเป็นศูนย์กลางของเครือข่ายการคิดค้น สื่อหรือวิทยาการที่จะนำมาถ่ายทอดภูมิปัญญาของคนในประเทศ และเปิดโอกาสให้เอกชนได้มีส่วนในการสร้างแบบเรียน วัสดุอุปกรณ์ ได้อย่างอิสระ
- ๕) ควรจัดตั้งหรือส่งเสริมองค์กรระดับชาติที่รับผิดชอบทางวัฒนธรรม มีการรวมตัวแบบไม่เป็นทางการ (ชุดเฉพาะกิจ) จากบุคคลหลายฝ่ายหลายอาชีพ มีอิสระการทำงาน ซึ่งมีใช้เป็นส่วนราชการ ดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการศึกษา ค้นคว้า พัฒนา วิจัย และส่งเสริมงานดังกล่าว เมื่อเสร็จจากภารกิจก็กลับเข้าทำงานตามสังกัดเดิม
- ๖) ควรกำหนดนโยบายและสนับสนุนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอด ในโรงเรียนประถมศึกษา ทั้งในระดับกรม จังหวัด อำเภอและโรงเรียน
- ๗) ควรพัฒนาองค์กรวิชาชีพครู พัฒนาบุคลากรทางการศึกษา ให้รับรู้เรื่องนโยบาย มีความรู้ความเข้าใจและเน้นให้เห็นความสำคัญในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และจรรยาที่พึงปฏิบัติ
- ๘) ควรส่งเสริม สนับสนุนและลดขั้นตอนด้านงบประมาณเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยจัดสรรงบประมาณแบบ Block grant หรือแบบ Lump Some Money (เงินก้อน) และควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมและช่วยเหลือด้านงบประมาณ
- ๙) ควรส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างเนื้อหาสาระ ตำรา แบบเรียนและสร้างหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนแสวงหาความร่วมมือกับหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือ ช่วยเหลือ คิดค้น วัสดุอุปกรณ์ที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ๑๐) ควรส่งเสริมและสนับสนุนบุคลากรที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ประกาศเกียรติคุณ ยกย่อง เป็นต้น
- ๑๑) ควรสนับสนุนการค้นคว้าและวิจัยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอด ในโรงเรียนประถมศึกษา

๑๒) ควรส่งเสริมและสนับสนุนบุคลากรที่ดำเนินงานด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน รวมทั้งปราชญ์ท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้านที่ให้การสนับสนุน หรือ ถ่ายทอดภูมิปัญญา ให้กับโรงเรียนด้วยดี ควรจะส่งเสริมหรือสนับสนุนในรูปแบบ การยกย่องเชิดชู ประกาศเกียรติคุณ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์

๑๓) ควรจัดตั้งองค์กรพื้นฐานหรือเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อประสานเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถโยงใยการเรียนรู้ได้ทั้งในระดับจังหวัด อำเภอและมีข้อมูลพื้นฐานภูมิ ปัญญาทั้งในระดับจังหวัด

๑๔) ควรจัดระบบการนิเทศ ติดตาม กำกับดูแล ในการดำเนินงานด้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑๕) ควรจัดทำแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและประสานกับองค์กร ต่างๆ ที่จะส่งเสริมหรือสนับสนุน เพื่อให้เกิดการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดในโรงเรียนและ ประสานความร่วมมือกับองค์กรต่างๆ ที่เอื้ออำนวยต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑๖) ควรจัดรูปแบบการศึกษาพิเศษ เรียนตามความสามารถของผู้เรียนใน การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือนำเนื้อหาสอนสอดแทรกในบทเรียนตามปกติ

๑๗) ควรส่งเสริมและสนับสนุนบุคลากรที่ดำเนินงานด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ขวัญและกำลังใจ กำกับ ดูแลและนิเทศอย่างเป็นระบบ

๑๘) ควรศึกษาศาสตร์ท้องถิ่น ศาสตร์ชาวบ้าน รู้จักเลือกสรรและคัดสรร ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาถ่ายทอด

๑๙) ควรประยุกต์เนื้อหาสาระ แบบเรียนให้เหมาะสมกับนำภูมิปัญญา ท้องถิ่นมาผสมผสานกับวิทยาการ ได้อย่างกลมกลืน

๒๐) ควรนำเนื้อหาที่เน้นพุทธวิธี เบญจขันธ์ชุมชนมาสอน ที่เน้นให้นักเรียน สามารถพึ่งตนเองได้ เนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในส่วนที่สูญหายไปให้รู้ฟื้นคืนมาใหม่ วัฒนธรรมการพึ่งพาอาศัยกันให้คงไว้ ส่วนวัฒนธรรมที่รับมาจากภายนอก ควรจะต้องเลือกสรร พิจารณาก่อนการลงเสียก่อนที่จะนำมาสอน

๒๑) ควรมีเทคนิคการสอนและวิธีที่หลากหลาย ปรับการบวนการเรียน การสอนและมีความสามารถในการชี้แหล่งข้อมูลให้แก่ผู้เรียนเป็นอย่างดี

๒๒) สื่อมวลชนทุกแขนงควรตีแผ่เรื่องของชาวบ้านที่ก่อให้เกิดประโยชน์ใน การพัฒนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นประโยชน์แก่คนในชาติโดยรวม

๒๓) สื่อมวลชนทุกแขนงควรส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และเวลาในการจัดรายการควรเป็นเวลาที่สามารถจัดในเวลาเรียนได้ ตลอดทั้งควรเพิ่ม เนื้อหาสาระเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในวันเสาร์และอาทิตย์ อีกด้วย

๒๔) ควรเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ยกย่องเกียรติคุณ ปราชญ์ชาวบ้าน
ทุกแขนง ครู หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่ส่งเสริม สนับสนุนหรือประสบผลสำเร็จในการจัดการ
ศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง และควรช่วยประสานกับเครือข่ายของ
องค์กร เพื่อโยยงการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งในประเทศและต่างประเทศ

๕.๘ ข้อเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรศึกษาความสัมพันธ์ของหลักสูตรเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อ
การพัฒนาการศึกษา
- ๒) ควรศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา
ท้องถิ่น
- ๓) ควรศึกษาวิจัยเพื่อหารูปแบบการจัดการศึกษา เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา
ท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ
- ๔) ควรศึกษาแนวโน้มการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นใน
อนาคต
- ๕) ควรศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานที่จะ
นำมาพัฒนาท้องถิ่น ในเชิงคุณภาพ
- ๖) ควรศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและเครือข่ายการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อ
การจัดการศึกษา